

Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv

ATZINUMS pārbaudes lietā Nr. 2022-57-27K Rīgā

06.03.2023.

Nr. 6-6/4

Valsts ieņēmumu dienests
vid@vid.gov.lv

Finanšu ministrija
pasts@fm.gov.lv

Zināšanai: **Latvijas Republikas Saeima**
saeima@saeima.lv

Ministru kabinets
pasts@mk.gov.lv

*Par VID prettiesisku rīcību saistībā ar iedzīvotāju
gada ienākumu deklarāciju aizpildīšanu un
nodokļa aprēķināšanu nodokļu maksātāja vietā*

Izskatot pārbaudes lietu par Valsts ieņēmumu dienesta (turpmāk arī – VID) rīcības atbilstību tiesiskuma un labas pārvaldības principam, tiesībsargs sniedz šadu atzinumu.

Faktiskie apstākļi

1. Ar 2020. gada 27. novembra likumu "Grozījumi likumā "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli""¹, kas stājās spēkā 2021. gada 1. janvārī, ir noteiktas jaunas VID pilnvaras - nodokļu maksātāja vietā iesniegt gada ienākumu deklarāciju saskaņā ar VID rīcībā esošo informāciju un attiecīgi veikt nodokļu aprēķinu, ja nodokļu maksātājam bija pienākums iesniegt gada ienākumu deklarāciju, bet viņš nav to iesniedzis. Rezultātā nodokļu maksātājam rodas pienākums nomaksāt nodokli.

2. Šo VID pilnvaru īstenošanai ir paredzēti vairāki nosacījumi. Pirmkārt, likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" 20.panta otrā daļa nosaka: "*Ja iekšzemes nodokļa maksātājs šā likuma 19. panta piektajā daļā² noteiktajā termiņā nav iesniedzis*

¹ <https://likumi.lv/ta/id/319382>

² Likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" 19.panta piektā daļa paredz nodokļu maksātāja pienākumu, proti: "Deklarācija ar tai pievienotajiem dokumentiem iesniedzama Valsts ieņēmumu dienestam taksācijas gadam sekojošajā gadā no 1. marta līdz 1. jūnijam, bet, ja taksācijas gada ienākumi, kurus apliek ar šā likuma 15. panta otrajā daļā noteikto nodokļa likmi, pārsniedz saskaņā ar likumu "Par valsts sociālo apdrošināšanu" noteikto obligāto iemaksu objekta maksimālo apmēru, — no 1. aprīļa

deklarāciju, šis fakts ir maksātāja apliecinājums tam, ka atbilstoši Valsts ieņēmumu dienesta informācijas sistēmās esošajai informācijai rezumējošā kārtībā aprēķinātā nodokļa summa atbilst maksātāja taksācijas gadā gūtajiem ienākumiem un iemaksājama budžetā. Ja iekšzemes nodokļa maksātājs šā likuma 19. panta piektajā daļā noteiktajā termiņā nav iesniedzis deklarāciju, kā arī Valsts ieņēmumu dienests atbilstoši valsts informācijas sistēmās esošajai informācijai deklarācijā nav aprēķinājis rezumējošā kārtībā budžetā maksājamo summu, šis fakts ir maksātāja apliecinājums tam, ka no viņa taksācijas gadā saņemtajiem ienākumiem nodoklis ir ieturēts pilnā apmērā.”

Otrkārt, likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" 19.panta 5.⁴ daļa nosaka: “Valsts ieņēmumu dienests elektroniskās deklarēšanas sistēmā nodrošina, ka maksātājam ir pieejama deklarācijas aizpildīšanai nepieciešamā valsts informācijas sistēmās esošā informācija. Maksātājs pārbauda, ja nepieciešams, arī precizē un papildina šo informāciju un apstiprina deklarācijā norādītās informācijas patiesumu. Ja maksātājs šā panta piektajā daļā³ noteiktajā deklarācijas iesniegšanas termiņā nav apstiprinājis deklarācijā norādītās informācijas patiesumu (nav iesniedzis deklarāciju), precizējis vai papildinājis deklarācijā norādīto informāciju, uzskatāms, ka viņš piekrīt Valsts ieņēmumu dienesta aizpildītajā maksātāja deklarācijā iekļautajai informācijai un rezumējošā kārtībā budžetā maksājamai nodokļa summai.”

Treškārt, likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" 29.¹ panta trešā daļa nosaka: “Valsts ieņēmumu dienests līdz taksācijas gadam sekojošā gada 1. maijam informē maksātāju, ka viņam Valsts ieņēmumu dienesta elektroniskās deklarēšanas sistēmā ir pieejama deklarācijas aizpildīšanai nepieciešamā valsts informācijas sistēmās esošā informācija un Valsts ieņēmumu dienests ir aizpildījis tās deklarācijas sadaļas, par kurām informācija ir pieejama valsts informācijas sistēmās, kā arī aprēķinājis rezumējošā kārtībā budžetā maksājamo nodokļa summu. Ja taksācijas gada ienākumi pārsniedz likumā "Par valsts sociālo apdrošināšanu" noteikto obligāto iemaksu objekta maksimālo apmēru, Valsts ieņēmumu dienests informāciju maksātājam nosūta līdz taksācijas gadam sekojošā gada 1. jūnijam.”

Ceturtkārt, likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" pārejas noteikumi paredz nosacījumus minēto VID tiesību īstenošanai laikā. Proti, minētā likuma pārejas noteikumu 152. punkts paredz: “Ja maksātājs šā likuma 19. panta piektajā daļā⁴ noteiktajā termiņā nav iesniedzis deklarāciju par 2018. un 2019. gadu (vai par kādu no šiem gadiem), Valsts ieņēmumu dienests līdz 2021. gada 1. martam aizpilda tās deklarācijas sadaļas, par kurām informācija ir pieejama valsts informācijas sistēmās, kā arī aprēķina rezumējošā kārtībā budžetā maksājamo nodokļa summu un paziņo maksātājam. Ar šo paziņošanu tiek uzskatīts, ka deklarācija ir iesniegta.” Savukārt minētā likumā pārejas noteikumu 153. punkts nosaka, ka: “Grozījumi šā likuma 19. panta 5.⁴ daļā un 20. panta otrajā daļā, kā arī 29.¹ panta trešā daļa ir attiecināma uz deklarācijām par 2020. gadu un turpmākajiem gadiem.”

No citētajām tiesību normām izriet, ka minētās VID pilnvaras (nodokļu maksātāja vietā aizpildīt gada ienākumu deklarāciju un aprēķināt maksājamās nodokļus) vispārējā kārtībā ir ieviestas tikai no 2021. gada un attiecīgā kontrole, informējot nodokļu maksātu līdz taksācijas gadam sekojošā gada 1. maijam (atsevišķos gadījumos līdz 1. jūnijam), veicama par katru taksācijas gadu. Vienlaikus likumdevējs noteica izņēmumu no šī principa, paredzot, ka deklarāciju par 2018. un 2019. taksācijas gadu (vai par kādu no šiem gadiem) VID var aizpildīt līdz 2021. gada 1.martam, paziņojot par to maksātājam. Savukārt par 2020. taksācijas gadu un pārējiem nākamajiem gadiem līdz 1.maijam⁵.

līdz 1.jūlijam. Deklarācijā uzrādāma tikai tā informācija, kas nav pieejama valsts informācijas sistēmās. Valsts ieņēmumu dienests aizpilda tās deklarācijas sadaļas, par kurām informācija ir pieejama valsts informācijas sistēmās un par rezumējošā kārtībā aprēķināto nodokļa summu.”

³ Likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" 19.panta piektā daļa. Sk. atsauci Nr.2.

⁴ Likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" 19.panta piektā daļa. Sk. atsauci Nr.2.

⁵ Minētais saskan ar 2020. gada 27. novembra likumu "Grozījumi likumā "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli"" anotācijā ietvertu skaidrojumu (34., 35.lpp.)

<https://titania.saeima.lv/LIVS13/SaeimaLIVS13.nsf/0/287D01D7A3D05FB6C225860004E457B?OpenDocument> (aplūkots 24.02.2023.).

3. No privātpersonu sniegtās informācijas izriet, ka gada ienākumu deklarācijas par 2018., 2019., 2020. taksācijas gadu no VID puses ir aizpildītas, neievērojot likumā noteiktos termiņus, proti, tās tika aizpildītas un privātpersonām paziņotas tikai 2021. gada jūnijā, jūlijā vai vēlāk.

4. VID tiesībsargam ir atzinis, ka automātisko⁶ nodokļa aprēķinu par 2018., 2019. un 2020. taksācijas gadu un paziņošanu nodokļu maksātājiem VID informācijas sistēmās 2021. gadā izpildīja novēloti.

VID informēja, šis process notika trīs posmos:

- 2021. gada 6. aprīlī VID veica nodokļa aprēķinu par 2018. gadu nodokļu maksātājiem, kuriem nodokļa piemaksa veidojas saistībā ar progresīvās nodokļa likmes piemērošanu un gada diferencētā neapliekamā minimuma piemērošanu, un 7. aprīlī VID veica nodokļa aprēķinu par 2019. gadu nodokļu maksātājiem, kuriem nodokļa piemaksa veidojas saistībā ar progresīvās nodokļa likmes piemērošanu un gada diferencētā neapliekamā minimuma piemērošanu:

Taksācijas gads	Nodokļu maksātāju skaits, kuriem VID aprēķinājis nodokli	EDS lietotāji	Nav EDS lietotāji
2018.	12 178	10 873	1 305
2019.	22 579	18 620	3 959
Kopā	34 757	29 493	5 264

- 2021. gada 28. jūnijā VID veica nodokļa aprēķinu par 2020. gadu visiem nodokļu maksātājiem, kuriem veidojās nodokļa piemaksa:

Taksācijas gads	NM skaits, kuriem VID aprēķinājis nodokli	EDS lietotāji	Nav EDS lietotāji
2020.	51 964	45 628	6 336

Attiecībā uz 2020. taksācijas gadu VID paskaidrojis, ka saskaņā ar Covid-19 infekcijas izplatības seku pārvarēšanas likuma grozījumiem, kuri stājās spēkā 2021. gada 20. martā, visiem nodokļu maksātājiem bija noteikts deklarācijas par 2020. gadu iesniegšanas termiņš līdz 2021. gada 1. jūlijam⁷, tādēļ, VID ieskatā, uzskatāms, ka VID pienākums bija līdz 2021. gada 1. jūnijam veikt nodokļa aprēķinu un par to paziņot visiem nodokļu maksātājam.

- 2021. gada 15. jūlijā VID veica nodokļa aprēķinu par 2018. un 2019. gadu jūrniekiem, saimnieciskās darbības veicējiem, t. sk. nodokļu maksātājiem, kuriem ir paziņotā neregistrētā saimnieciskā darbība:

Taksācijas gads	Nodokļu maksātāju skaits, kuriem VID aprēķinājis nodokli	EDS lietotāji	Nav EDS lietotāji
2018.	10 569	6 975	3 594
2019.	12 852	8 934	3 918
Kopā	23 421	15 909	7 512

VID arī atzīmēja, ka likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" pārejas noteikumu 152. un 153. punkta novēlota izpilde ir notikusi Covid-19 izplatības dēļ, jo cilvēkresursi un laiks pamatā tika patērēti pabalstu aprēķināšanai un izmaksāšanai un VID informācijas sistēmu pielāgošanai⁸.

⁶ Saskaņā ar VID sniegto skaidrojumu minētās likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" normas tiek piemērotas automātiski jeb nodokļu uzrēķins tiek veikts automātiski VID Elektroniskās deklarēšanas sistēmas ietvaros.

⁷ Covid-19 infekcijas izplatības seku pārvarēšanas likuma 6. panta ceturrtā daļa.

⁸ VID 06.12.2022. vēstule Nr. VID.4.1/8.63/134851 un VID 29.12.2022. vēstule Nr. VID.4.1/8.63/142453.

Tiesībsarga vērtējums

1. Tiesībsarga likuma 1.pants nosaka, ka šā likuma mērķis ir veicināt cilvēktiesību aizsardzību un sekmēt, lai valsts vara tiktu īstenota tiesiski, lietderīgi un atbilstoši labas pārvaldības principam. Savukārt Tiesībsarga likuma 11. panta 3. punkts nosaka, ka tiesībsarga funkcija ir izvērtēt un veicināt labas pārvaldības principa ievērošanu valsts pārvaldē.

2. Valsts pārvaldes iekārtas likuma 10. panta piektā daļa nosaka, ka valsts pārvalde savā darbībā ievēro labas pārvaldības principu. Tas ietver atklātību pret privātpersonu un sabiedrību, datu aizsardzību, taisnīgu procedūru īstenošanu saprātīgā laikā un citus noteikumus, kuru mērķis ir panākt, lai valsts pārvalde ievērotu privātpersonas tiesības un tiesiskās intereses. Plašākā nozīmē faktiski visus Valsts pārvaldes iekārtas likuma 10. pantā ietvertos principus var uzskatīt par labas pārvaldības principa elementiem⁹. Līdz ar to labas pārvaldības principam atbilstoša ir tāda rīcība, kas atbilst likumam un tiesībām. Valsts pārvaldes iekārtas likuma 10. panta pirmā daļa nosaka, ka valsts pārvalde ir pakļauta likumam un tiesībām. Tā darbojas normatīvajos aktos noteiktās kompetences ietvaros. Valsts pārvalde savas pilnvaras var izmantot tikai atbilstoši pilnvarojuma jēgai un mērķim.

3. Likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" pārejas noteikumu 152. un 153. punkts paredz jaunu VID pilnvaru piemērošanu ar atpakaļejošu spēku attiecībā uz 2018. un 2019. taksācijas gadu. Proti, vispārējā kārtībā VID būtu pienākums veikt nodokļu kontroles pasākumus (datu atbilstības pārbaudi vai auditu) tiem nodokļu maksātājiem, kuriem par 2018. un 2019. taksācijas gadu bija pienākums iesniegt gada ienākumu deklarāciju, bet viņi tās nav iesnieguši. Ar minētajiem pārejas noteikumiem likumdevējs VID piešķir pilnvaras attiecībā uz 2018. un 2019. taksācijas gadu neveikt datu atbilstības pārbaudi vai auditu, bet nodokļu maksātāja vietā iesniegt gada ienākumu deklarāciju saskaņā ar VID rīcībā esošo informāciju un attiecīgi veikt IIN aprēķinu, uzliekot pienākumu to nomaksāt.

4. Oficiālo publikāciju un tiesiskās informācijas likuma 9. panta ceturtā daļa nosaka, ka *normatīvajam aktam vai tā daļai nav atpakaļejoša spēka, izņemot likumā īpaši paredzētus gadījumus*. No minētās tiesību normas izriet, ka atpakaļejoša spēka noteikšana ir izņēmums no vispārējās kārtības. Tiesību doktrīnā ir atzīts, ka atpakaļejoša spēka noteikšana tiesību normai ir pieļaujama, un tā ierobežo tiesību normu adresāta tiesisko paļāvību par labu sabiedrības interesēm¹⁰. Tiesību normas atpakaļvērstis spēks nozīmē, ka tiesību norma tiek attiecināta uz tām situācijām, kuras ir radušās vēl pirms tiesību normas spēkā stāšanās brīža, proti, tā tiek piemērota gan jau pagājušām tiesiskajām attiecībām, gan tādām, kas vēl turpinās. (..) Tiesību normai var paredzēt atpakaļvērstu spēku, ja tā paredz labvēlīgākas sekas nekā iepriekš noteiktās, kā arī tad, ja ir pietiekams pamats ierobežot indivīda uzticību tiesībām. Šajā gadījumā likumdevējam ir jāparedz pārejas noteikumi¹¹ vai atlīdzinājums¹². Tas izriet no tiesiskās paļāvības principa kā viena no Latvijas Republikas Satversmes 1.panta izrietošajiem tiesiskās valsts principiem prasības, lai valsts, mainot normatīvo regulējumu, ievērotu saprātīgu līdzsvaru starp personas paļāvību un tām interesēm, kuru nodrošināšanas labad regulējums tiek mainīts¹³.

⁹ Briede, E. Danovskis, A. Kovaļevska. Administratīvās tiesības. Mācību grāmata. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2016, 67.lp.

¹⁰ Onževs M., Atpakaļejoša spēka izpratne un juridiskās sekas tiesiskā demokrātiskā valstī: Jurista Vārds, 26.07.2016., Nr. 30 (933). Sk. arī https://m.juristavards.lv/doc/268995-atpakalejosa-speka-izpratne-un-juridiskas-sekas-tiesiska-demokratiska-valsti/#txt_80 (aplūkots 24.02.2023.).

¹¹ Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2011.gada 24.novembra spriedums lieta Nr. A420743410, SKA-708/2011, 12. punkts.

¹² Sk. Tieslietu ministrijas atzinumu par likumprojektu Grozījums Covid-19 infekcijas izplatības seku pārvarēšanas likumā (TA - 22-TA-485) <https://tapportals.mk.gov.lv/reviews/resolutions/ba2c06c1-3c68-47b8-bb08-304a1bbdf97b> (aplūkots 24.02.2023.).

¹³ Sk. Satversmes tiesas 2010.gada 6.decembra sprieduma lietā Nr.2010-25-01 4.punktu. Sk. arī Satversmes tiesas 2010.gada 19.jūnija sprieduma lietā Nr.2010-02-01 4.punktu, 2010.gada 6.decembra sprieduma lietā Nr.2010-25-01 4.punktu.

5. 2020. gada 27. novembra likuma "Grozījumi likumā "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli""¹⁴ sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojumā (anotācijā) ir noteikts, ka atpakaļejošs spēks tiesību normām ir nepieciešams, lai VID nodrošinātu IIN iekasēšanu no nodokļu maksātājiem, kuri nav iesnieguši deklarāciju par 2018., 2019., 2020. taksācijas gadu, jo pretējā gadījumā VID jāveic datu atbilstības pārbaude vai IIN revīzija (audits), lai maksātājam aprēķinātu budžetā maksājamo IIN. Datu atbilstības pārbaude vai audits ir dārgs un laikietilpīgs process¹⁵.

Likumdevējs, atbalstot šādu kārtību, līdzsvaram nodokļu maksāju tiesiskās pašāvības aizsardzībai noteica, ka VID pilnvaras ar atpakaļejošu spēku ir izmantojamas noteiktā termiņā. Proti, deklarācijas par 2018. un 2019. taksācijas gadu (vai par kādu no šiem gadiem) VID nodokļu maksātāju vietā var aizpildīt un aprēķināt maksājamo nodokli līdz 2021. gada 1. martam, paziņojot par to maksātājam¹⁶. Būtiski atzīmēt, ka minētais termiņš ir materiāli tiesisks prekluzīvs (likumisks) termiņš, kura ilgumu noteic likumdevējs, izdarot politisku izšķiršanos attiecībā uz jautājumu, kāds laiks dodams kādas tiesības īstenošanai¹⁷. Materiāli tiesiska prekluzīva termiņa atjaunošana nav paredzēta. Šādam termiņam no seku viedokļa ir izšķirošs, absolūts un liktenīgs raksturs, kas nodrošina tiesiskās noteiktības un citu leģitīmu mērķu sasniegšanu¹⁸.

Konkrētās lietas apstākļos, neievērojot likumdevēja noteikto termiņu jauno VID pilnvaru īstenošanai attiecībā uz nodokļu maksātājiem, kuri nav iesnieguši deklarāciju par 2018., 2019. un 2020. taksācijas gadu, nodokļu maksātājam tiek garantēta tiesiskā drošība un tiesiskā pašāvība, ka par 2018., 2019., 2020. taksācijas gadu nodokļu iekasēšanu VID nevar vairs veikt jauno pilnvaru ietvaros. Pēc likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" pārejas noteikumu 152. un 153. punktā noteiktā termiņa notecējuma nodokļu nomaksas kontrole var tikt veikta tikai vispārējo nodokļu kontroles pasākumu ietvaros.

6. No pārbaudes lietas materiāliem izriet, ka VID nav ievērojis likumdevēja noteiktos likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" pārejas noteikumu 152. un 153. punktu, tādējādi pārkāpjot tiesiskuma principu. Būtiski atzīmēt, VID arī atzīts, ka ir pārkāpis likumā noteiktos termiņus automātiska nodokļa uzrēķina veikšanai.

Atbilstoši VID sniegtajai informācijai ir konstatējams, ka VID ir pārkāpis ievērojama nodokļu maksātāju skaita tiesības uz tiesisko drošību un tiesisko pašāvību. No labas pārvaldības principa viedokļa VID nav nodrošinājis taisnīgu procedūras īstenošanu un nav ievērojis nodokļu maksātāju tiesiskās intereses.

7. Nav pamatots VID attaisnojums, ka likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" pārejas noteikumu 152. un 153. punkta novēlota izpilde ir notikusi Covid-19 izplatības dēļ, jo cilvēkresursi un laiks pamatā tika patērēti pabalstu aprēķināšanai un izmaksāšanai un VID informācijas sistēmu pielāgošanai, ņemot vērā, ka likumdevējs nav paredzējis šādus apstākļus, kuru ietekmē būtu attaisnojama likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" pārejas noteikumu 152. un 153. punktā noteikto termiņu neievērošana.

Tāpat nav pamatota VID norāde, ka ar Covid-19 infekcijas izplatības seku pārvarēšanas likuma grozījumiem, kuri stājās spēkā 2021. gada 20. martā, visiem nodokļu maksātājiem bija noteikts deklarācijas par 2020. gadu iesniegšanas termiņš līdz 2021. gada 1. jūlijam¹⁹, kas tādējādi VID esot radījis pienākumu veikt nodokļa aprēķinu un par to paziņot visiem nodokļu maksātājam līdz 2021. gada 1. jūnijam. Pirmkārt, jānorāda, ka Covid-19 infekcijas izplatības seku pārvarēšanas likuma 6. panta ceturrtā daļas adresāts ir nodokļu maksātājs, nevis VID. Šī norma neregulē VID

¹⁴ [https://likumi.lv/ta/id/319382_\(aplukots 24.02.2023.\)](https://likumi.lv/ta/id/319382_(aplukots%2024.02.2023.)).

¹⁵ <https://titania.saeima.lv/LIVS13/SaeimaLIVS13.nsf/0/287D01D7A3D05FB6C2258600004E457B?OpenDocument> (aplūkots 23.02.2023.)

¹⁶ Minētais saskan ar 2020. gada 27. novembra likumu "Grozījumi likumā "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli"" anotācijā ietvertu skaidrojumu (34., 35.lpp.)

<https://titania.saeima.lv/LIVS13/SaeimaLIVS13.nsf/0/287D01D7A3D05FB6C2258600004E457B?OpenDocument>

¹⁷ Sk. https://www.cobalt.legal/uploads/news/2456/Tiesu_prakses_jaunumi_31_07_2014_ac6fe38a.pdf (aplūkots 24.02.2023.).

¹⁸ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2010.gada 20.septembra lēmums lieta Nr. A7012110/5 SKA-755/2010, 6., 7.punkts.

¹⁹ Covid-19 infekcijas izplatības seku pārvarēšanas likuma 6. panta ceturrtā daļa.

pilnvaru īstenošanu. Otrkārt, jāpatur prātā, ka likuma “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” pārejas noteikumu 153. punkta termiņš ir prekluzīvs, un šī norma kā ar atpakaļejošu spēku vērsta norma ir tulkojama maksimāli šauri²⁰. VID attiecīgās normas tulkojums neatbilst šiem principiem. Treškārt, tiesībsargs nesaskata, ka VID pastāvēja tiesiski šķēršļi paralēli Covid-19 infekcijas izplatības seku pārvarēšanas likuma 6. panta ceturtā daļā noteiktajam izpildīt likuma “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” pārejas noteikumu 153. punkta prasības, proti, līdz taksācijas gadam sekojošā gada 1. maijam informēt nodokļu maksātājus, ka viņiem VID EDS ir pieejama deklarācijas aizpildīšanai nepieciešamā informācija un VID ir aizpildījis tās deklarācijas sadaļas, par kurām informācija ir pieejama valsts informācijas sistēmās, kā arī aprēķinājis rezumējošā kārtībā budžetā maksājamo nodokļa summu. Šāda rīcība pat veicinātu nodokļu maksātāju intereses, proti, laicīgi informētu par viņu pienākumu nodokļu nomaksas jomā un VID jaunajām pilnvarām.

8. No tiesībsarga rīcībā esošas privātpersonu sniegtās informācijas izriet, ka tās nav zinājušas par šādām VID pilnvarām. Privātpersonas par tām uzzinājušas tikai tad, kad tika uzsākta nodokļa piedziņa.

VID, atbildot uz tiesībsarga jautājumu, vai un kā VID ir sniedzis informāciju (skaidrojumu) sabiedrībai par jaunajām VID pilnvarām (tiesībām), ko noteica 2020. gada 27. novembra likums “Grozījumi likumā “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli””, norādīja, ka par izmaiņām likumā “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” un tostarp arī jaunajām VID pilnvarām (tiesībām), tika sagatavots un publicēts informatīvais materiāls, kas publicēts VID tīmekļvietnē 2020. gada 14. decembrī. Informācija par nodokļu maksātāju tiesībām un pienākumiem, kas rodas attiecīgo VID pilnvaru ietvaros, ir iekļauta VID tīmekļvietnes sadaļas “Gada ienākumu deklarācija” attiecīgajā apakšsadaļā “Obligāti iesniedzamā gada ienākumu deklarācija”. Minētajā sadaļā arī ir publicēta informācija par sekām, kas rodas gada ienākumu deklarācijas neiesniegšanas gadījumā. VID darbinieki pastāvīgi aktualizē VID tīmekļvietnē publicēto informāciju, piemēram, atbilstošie precizējumi saistībā ar izmaiņām normatīvajā regulējumā VID tīmekļvietnes sadaļā “Gada ienākumu deklarācija” bija publicēti jau 2021. gada janvārī²¹.

Analizējot VID sniegto informāciju, secināms, ka šobrīd par analizējamajām VID pilnvarām ir atrodama šāda informācija VID tīmekļvietnes sadaļas “Gada ienākumu deklarācija” attiecīgajā apakšsadaļā “Obligāti iesniedzamā gada ienākumu deklarācija”: “*Sekas deklarācijas neiesniegšanai. Iedzīvotājiem, kuri nebūs iesnieguši gada ienākumu deklarāciju un kuriem pēc VID rīcībā esošas informācijas veidojas budžetā maksājams nodoklis, VID automātiski aprēķinās maksājamo nodokli par attiecīgo gadu un paziņos par to pašam cilvēkam. Tādējādi deklarācija būs iesniegta un cilvēkam būs pienākums VID aprēķināto maksājamo nodokļa summu iemaksāt budžetā.*”²² 2020. gada 14. decembrī publicētais VID informatīvais materiāls par izmaiņām likumā “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” un tostarp arī jaunajām VID pilnvarām (tiesībām), ko noteica 2020. gada 27. novembra likums “Grozījumi likumā “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli”” šobrīd VID tīmekļvietnē nav atrodams.

Vērtējot šo informāciju, tiesībsargs atzīst, ka VID ir sniedzis un šobrīd sniedz informāciju par VID pilnvarām un nodokļu maksātāju pienākumiem, kas izriet no šo pilnvaru īstenošanas. Vienlaikus no privātpersonu sniegtās informācijas izriet, ka nodokļu maksātāji par šo kārtību nezina. Par to netieši liecina arī fakts, ka līdz šim attiecīgo VID rīcību ir apstrīdējuši tikai daži nodokļu maksātāji (2021.gadā divas nodokļu maksātāju sūdzības, 2022.gadā viena sūdzība), kas iepretim tam skaitam, kuriem automātiski ir veikti prettiesiski uzrēķini ir ļoti mazs.²³ Tas nozīmē, ka esošais VID skaidrojums nodokļu maksātājiem ir nepietiekošs. Nav šaubu, ka normatīvo aktu nezināšana, neatbrīvo personu no atbildības, taču, jāņem vērā, ka nodokļu normatīvie akti ir

²⁰ Onževs M., Atpakaļejoša spēka izpratne un juridiskās sekas tiesiskā demokrātiskā valstī: Jurista Vārds, 26.07.2016., Nr. 30 (933), 3.1. apakšnodaļa. Sk. arī https://m.juristavards.lv/doc/268995-atpakalejosa-speka-izpratne-un-juridiskas-sekas-tiesiska-demokratiska-valsti/#txt_80 (aplūkots 24.02.2023.).

²¹ VID 29.12.2022. vēstule Nr.VID.4.1/8.63/142453.

²² <https://www.vid.gov.lv/lv/obligati-iesniedzama-gada-ienakumu-deklaracija> (aplūkots 24.02.2023.).

²³ VID 29.12.2022. vēstule Nr.VID.4.1/8.63/142453.

sarežģīti un vidusmēra nodokļu maksātājam var būt neskaidri. Lai veicinātu nodokļu maksātāju informētību par VID pilnvarām un nodokļu maksātāju tiesībām un pienākumiem, ieteicams, piemēram, ik gadu februārī vai martā (lielākajai daļai nodokļu maksātājiem deklarāciju iesniegšanas sākuma termiņš ir 1. marts) sniegt skaidrojumus plašsaziņas līdzekļos (jo ne visiem ir iespēja izmatot interneta resursus) gan par šajā atzinuma analizēto jautājumu, gan par deklarāciju iesniegšanas obligātumu.

9. Ņemot vērā, ka VID atbilstoši likuma “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” pārejas noteikumu 152. un 153. punktam uzrēķinus ir veicis 2021. gada 6. aprīlī, 2021. gada 28. jūnijā un 2021. gada 15. jūlijā, tiesībsargs pieļauj, ka vairums nodokļu maksātāju, kuriem ir veikts šis uzrēķins, ir nokavējuši VID lēmuma (rīcības) apstrīdēšanas termiņu. Tas nozīmē, ka nodokļu maksātājiem šobrīd varētu būt zudušas tiesības apstrīdēt VID prettiesisko lēmumu (rīcību). Situācijas risinājums ir paredzēts Administratīvā procesa likuma 86.panta pirmajā daļā, un tas nosaka, ka iestāde adresātam nelabvēlīgu prettiesisku administratīvo aktu var atcelt jebkurā brīdī.

Tiesībsarga rekomendācijas

Tiesībsarga likuma 25. panta pirmā daļa paredz, ka tiesībsargs pārbaudes lietu pabeidz ar lietā iesaistīto personu izlīgumu vai tiesībsarga atzinumu.

Savukārt šī likuma 12. panta 4. punkts nosaka, ka tiesībsargs, izskatot pārbaudes lietu, sniedz iestādei ieteikumus un atzinumus par tās darbības tiesiskumu, lietderību un labas pārvaldības principa ievērošanu.

Ņemot vērā pārbaudes lietā konstatēto, tiesībsargs iesaka:

- 1) VID tiesiskās palāvības principa, tiesiskuma un labas pārvaldības principa stiprināšanas nolūkos atcelt visus prettiesiskos lēmumus, kas pieņemti, pārkāpjot likuma “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” pārejas noteikumu 152. un 153. punkta noteikumus;
- 2) lai veicinātu nodokļu maksātāju informētību par VID tiesībām un nodokļu maksātāju tiesībām un pienākumiem, ik gadu pirms 1. marta VID sniegt plašu skaidrojumu plašsaziņas līdzekļos par gada ienākumu deklarāciju iesniegšanas obligātumu un ar to saistītajiem citiem jautājumiem, kas skar nodokļu maksātāju intereses;
- 3) Finanšu ministrijai izvērtēt VID amatpersonu atbildību, kas pieļāvušas atzinumā konstatēto nodokļu maksātāju tiesību un interešu pārkāpumu.

Par rekomendāciju izpildi lūdza informēt divu mēnešu laikā.

Ar cieņu
tiesībsargs

Juris Jansons

Šis dokuments ir parakstīts ar drošu elektronisko parakstu un satur laika zīmogu